

STUDII DE ISTORIE A FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI

VOL. XIII

IPOSTAZE ALE TRANSCENDENȚEI

STUDIES ON THE HISTORY OF ROMANIAN PHILOSOPHY

VOL. XIII

FORMS OF TRANSCENDENCE

ACADEMIA ROMÂNĂ

**INSTITUTUL DE FILOSOFIE ȘI PSIHOLOGIE
„CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU”**

**STUDII DE ISTORIE
A FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI**

vol. XIII

IPOSTAZE ALE TRANSCENDENȚEI

Coordonatori:

**Alexandru Surdu, Mihai Popa,
Mona Mamulea, Viorel Cernica,
Titus Lates**

**EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 2017**

Copyright @ Editura Academiei Române, 2017
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5,
050711, București, România
Tel.: 4021-318 81 06, 4021-318 81 46
Tel./Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: <http://www.ear.ro>

Referenți: acad. VASILE TONOIU
CS I dr. MARIUS DOBRE

Redactori: ADRIAN MIRCEA DOBRE
Tehnoredactor: DANIELA FLORESCU
Coperta: MARIANA ȘERBĂNESCU

Bun de tipar: 17.11.2017. Format: 16/70×100.
Coli de tipar: 16
C.Z. pentru biblioteci mari: 1(498)(09)(082)
C.Z. pentru biblioteci mici: 1

CUPRINS

I. IPOSTAZE ALE TRANSCENDENȚEI

Alexandru Surdu , Concepții despre transcendență în filosofia contemporană europeană și românească	11
Claudiu Baci , Gândire dogmatică și gândire funcțională la Lucian Blaga	19
Viorel Cernica , Prejudecăți comune și judecăți filosofice privind transcendența.....	27
Ionuț Isac , Problema transcendenței în viziunea realismului critic al lui Dumitru Isac	47
Cornel-Florin Moraru , Note către o interpretare meontologică a gândirii lui Lucian Blaga. Sensuri ale transcendenței și ipostazierea nimicului.....	63
Cătălina Condruz , Transcendență și alteritate la Constantin Noica și Edmund Husserl	77
<i>Ipostaze ale transcendenței și transcendentalului în filosofia românească: câteva spicuiuri și trimiteri (bibliografie tematică de Titus Lates)</i>	87

II. SISTEME METAFIZICE

Constantin Stoenescu , Devenirea ca procesualitate la Constantin Noica. Cum este posibilă ireversibilitatea în modelul logic al determinațiilor.....	109
Oana Șerban , „Concepte deschise” în metafizica lui Constantin Noica. Meditațiile cartesiene ca schiță a „cum e cu puțință ceva nou”	121
Traian-Ioan Geană , Despre subversiune și apologia naturii în istoria epistemologiei. Goethe și Blaga, paznici ai corolei de minuni a lumii.....	143
George Tarara , Despre reconstrucția metafizicii la Blaga	195

III. FILOSOFIA ÎN EPOCA VECHE A CULTURII ROMÂNEȘTI

Dragoș Popescu , Idei și concepții filosofice în epoca slavonă din Principatele Române (sec. XIV–XVI).....	209
Șerban N. Nicolau , Pătrunderea limbii grecești în Principatele Române.....	231

IV. SEMNAL

<i>Istoria filosofiei românești în anul 2016 (bibliografie de Titus Lates)</i>	253
--	-----

CONTENTS

I. FORMS OF TRANSCENDENCE

Alexandru Surdu , Contemporary European and Romanian philosophers on transcendence.....	11
Claudiu Baci , Dogmatic thought and functional thought in Lucian Blaga	19
Viorel Cernica , Common prejudices and philosophical judgments regarding the transcendence.....	27
Ionuț Isac , The issue of transcendence from the perspective of the critical realism of Dumitru Isac.....	47
Cornel-Florin Moraru , Notes towards a meontological interpretation of Lucian Blaga's thinking. Meanings of transcendence and the hypostaziation of nothingness.....	63
Cătălina Condruz , Transcendence and alterity in Noica and Husserl's philosophy ...	77
<i>Forms of transcendence and transcendentalism in Romanian philosophy</i> (a bibliography by Titus Lates).....	87

II. METAPHYSICAL THOUGHT

Constantin Stoescu , The becoming as processuality at Constantin Noica. How is reversibility possible in the logical model of determinations.....	109
Oana Șerban , „Open concepts” in Constantin Noica's metaphysics. The Cartesian meditations as a sketch on “how is something new possible”.....	121
Traian-Ioan Geană , On subversion and the apology of nature in the history of epistemology. Goethe and Blaga, guardians of the world's corolla of wonders.....	143
George Tarara , On Blaga's reconstruction of metaphysics.....	195

III. PHILOSOPHY DURING THE EARLY PERIOD OF THE ROMANIAN CULTURE

Dragoș Popescu , Ideas and philosophical beliefs in the Slavonic period in Romanian Principalities (14 th –16 th centuries).....	209
Șerban N. Nicolau , The usage of Greek language in Romanian Principalities in 14 th –18 th century.....	231

IV. REFERENCES

<i>The history of Romanian philosophy in 2016</i> (a bibliography by Titus Lates).....	253
--	-----

IPOSTAZE ALE TRANSCENDENȚEI ȘI TRANSCENDENTALULUI ÎN FILOSOFIA ROMÂNEASCĂ: CÂTEVA SPICUIRI ȘI TRIMITERI

Simion Bărnuțiu, *Metafizica*, ed. îngrijită și ed. critică de Eugen S. Cucerzan și Ionuț C. Isac, după un manuscris inedit, st. introductiv și glosar de termeni de Eugen S. Cucerzan, note de subsol și postf. de Ionuț C. Isac, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2014.

„Despre conceptele transcendente” (pp. 41–66); „Despre judeciile transcendente” (pp. 66–78):

„Conceptele transcendente nu exprimă altceva decât numai forma cugetării cea originală, ele se numesc *conceptele cele originale* ale înțelesului, dacă le cugetăm ca separate de materia în care sunt contopite în conștiința comună spre concepte empirice despre obiectele reale. Pre aceste concepte originale le putem referi când judecăm la obiectele cunoștinței, ca pe niște note universale și necesare ale acelora, sau le putem predica despre acele obiecte ca subiecte de judeciă. De aceea ele se numesc și *predicamete s[au] categoriile înțelesului*” (p. 41).

În continuare sunt discutate: predicametele cantității, calității, relațiunii, modalității, predicametele matematice și dinamice, predicametele „curate” și „senzificate”. Despre caracterul judeciilor transcendente se spune: „Dacă noi nu predicăm întru un judeciu aceea ce se cuvine unui obiect de cunoștință în puterea experienței, ci aceea ce deasă se cuvină obiectelor cunoștinței în genere în puterea legalității celei originale a minții noastre: atunci noi prin aceea anticipăm experiența însăși, și formăm un judeciu *transcendentale*. De aceea, înțelesul în acest respect se numește și *facultate judecativă transcendentală*” (p. 66)

T. Cipariu, *Elemente de filosofia după W. T. Krug*, Blasiu, Tipariulu Seminariului Diecesanu, 1861.

„Despre judecia-le transcendentaria” (pp. 265–267).

Întâlnim o caracterizare similară cu cea de la Simion Bărnuțiu. O transcriu după forma tipărită atunci „Deca în judeciu nu enunțiamu ceea, ce dupa sperientia se cuvene cestui au celui obiectu de cunoscentia, ci cea ce dupa legaletatea originaria a' mentei nostre cauta se se cuvenia obiecteloru de cunoscentia preste totu, – prein asta preocupamu (anticipamu) insasi sperienti'a si formamu unu judeciu *transcendentale*” (pp. 265, 266).

T. Cipariu, *Elemente de filosofia după W. T. Krug*, vol. II, Blasiu, Tipariulu Seminariului Diecesanu, 1863.

Gustulu transcendentale (p. 382).

„Gustulu se pote cosideramai antaniu in respectu *transcendentale*, adeca cu respectu la Eu curatu” (p. 382). [„Eu curatu seau absolutu nu e alta decatu insesi *omenimea curata* (după cumu e determinata de inceputu) (vol. I, p. 37)].

Titu Maiorescu, *Curs de istoria filosofiei contemporane* (1884 –); Titu Maiorescu, *Prelegeri de filosofie*, ed. îngrijită, note, comentarii și indice de Grigore Traian Pop și Alexandru Surdu, cuvânt înainte de Grigore Traian Pop, Craiova, Scrisul Românesc, 1980; Titu Maiorescu, *Opere filosofice*, îngrijirea ed. de Alexandru Surdu, București, Editura Academiei Române, 2005, pp. 490–658. Reed. 2017.

În introducerea la *Critica rațiunii pure*, după ce precizează că „o cunoștință neatârnată de experiență și de nici o impresie a sensurilor o numim *a priori* (ca înțeles strâns) în deosebire de cunoștințele *a posteriori*, al căror izvor este experiența” vorbește despre critica transcendențială a lui Kant și face o scurtă prezentare a înțelesului cuvântului „transcendent”:

„Cuvântul «transcendent» întrebuințat și în filosofia scolasticilor medievali în înțeles de «ceea ce e susceptibil de o foarte mare generalitate» d[e] e[xemplu] noțiunile *aliquid* (ceva), *ens* (ființă), *res* (lucru) etc. Leibniz l-a introdus în Matematică pentru a numi cu el operațiunile ce trec peste aritmetică și algebra obișnuită. Așa se numește și astăzi calculul diferențial și integral «analiză transcendențială». La Kant însă «transcendențial» are înțelesul special și precis arătat mai sus în toate obiectele întrucât acest mod este *a priori*.”

În continuare prezintă „doctrina elementară transcendențială” făcând o „expoziție transcendențială” a noțiunii spațiului și a noțiunii timpului. ed. 1980, pp. 17sq

Ghiorghe Ionescu, *Teoria ideilor de timp și spațiu după Kant și adversarii lui*, București, Tipografia Curții Regale, propr. F. Göbl Fii, 1889. (Teză de licență).

Referiri la analiza pe care Kant o numește „«transcendențială» (căci trece dincolo de fenomenele experienței)”. Din această analiză, „care formează obiectul *Criticeii rațiunii pure*”, va examina numai partea privitoare la sensibilitate: estetica transcendențială.

Petru P. Negulescu, *Critica apriorismului și empirismului*, București, Lito-tipografia Carol Göbl, 1892. [Lucrare prezentată ca teză de licență la Facultatea de Filosofie și Litere din București]. Reeditată în vol.: P.P. Negulescu, *Filosofia în viața practică*, ed. critică, text stabilit, st. introductiv, note și bibliografie de Adrian Michiduță, București, EuroPress Group, 2007, pp. 131–246.

Spune chiar la început: „Kant deduce din [apriorism] idealitatea transcendențială a formelor sensibilității, iar din aceasta rezultă – consecință neprevăzută de Kant – idealitatea transcendențială a lumii cunoscute, tăgăduirea existenței numenale” (p. 8, ed. 1892; p. 134, în ed. din 2007). Examinează argumentele prin care Kant încearcă să demonstreze apriorismul formelor sensibilității, și apoi consecințele acestui apriorism.

C. Antoniadă, *Iluziunea realistă. Încercare de critică filosofică*, București, Tipografia Curții Regale F. Göbl Fii, 1907 [Lucrare prezentată ca teză pentru doctoratul în filosofie la Facultatea de Filosofie și Litere din București]. Reed.: Constantin Antoniadă, *Opere*, studii selectate, pref., notă asupra ed., note și comentarii de Ion Mihail Popescu, București, Editura Eminescu, 1985, pp. 1–111.

„Identificând ceea ce este cu ceea ce apare, cu ceea ce cunoaștem, Incunoștibilul dispare ca o umbră mistică ce ea. Nu există incunoștibil; desigur ne înconjoară un imens necunoscut, însă tot ceea ce este poate să devie obiectul unei cunoaștințe posibile. Incunoștibilul absolut rămâne o chimică. Lumea pe care o cunoaștem, în care trăim, nu este, cum rezultă din filosofia care pune toată realitatea de partea numenului sau incondiționatului incunoștibil, o aparență zadarnică, o umbră inconsistentă, ci este o lume reală, singura lume pentru noi. Cealaltă, lumea în sine, lumea numenală, care nu poate să devie niciodată obiect de cunoaștere, aceea este o fantasmagorie și o umbră zadarnică pe care o proiectează asupra adevăratei realități teoriile pesimiste ale cunoaștinței” (p. 1739).

Mihail Rădulescu, *Analiza cunoașterii omenești*, [vol. I]: *Considerații generale asupra cunoașterii: caractere, probleme și metode*, Iași, Institutul de Arte Grafice N.V. Ștefaniu & Co., 1912.

Prezintă printre metodele analizei cunoașterii: Metoda transcendental logică (pp. 291–310).

Constantin Rădulescu-Motru, *Elemente de metafizică pe baza filosofiei kantiane*, ed. definitivă, București, Editura Casei Școalelor, 1928; ed. întâi a apărut în colecția „Studii filosofice”, vol. VII: C. Rădulescu-Motru, *Elemente de metafizică: principalele probleme ale filosofiei contemporane pe înțelesul tuturor*, București, 1912.

Partea a doua: „Conștiința transcendentală. Critica filosofiei kantiane” (pp. 77–112).

„Contradicția dintre elementele consolidate în sistemul kantian o găsim chiar la baza sistemului, și anume în teoria centrală a unității științifice de apercipție. Împrejurul acestei teorii se grupează toate elementele filosofiei lui Kant, și tocmai aci se găsesc afirmațiuni nelămurite și discordante”, (p. 82, ed. din 1928).

În „Prefață” de la *Lecții de logică: Logica genetică, Metodologia, Teoria cunoaștinței* (Casa Școalelor, 1943), preciza: „principala mea preocupare, [în *Elemente de metafizică*], era o examinare a teoriei apriorismului din filosofia kantiană. Rezultatul la care am ajuns după această examinare, mi-a deschis drum spre teorii cu totul opuse apriorismului. În locul unei conștiințe în genere, generatoare de forme și de idei apriori, care funcționează la Kant pe plan transcendental, propuneam teoria conștiinței reale omenești, care, integrată în evoluția totală a naturii, face din realizarea personalității umane legea de desfășurare a energiei universale” (p. 6).

Eugeniu Sperantia, *Apriorismul pragmatic, I. Elaborarea conceptelor*, București, 1912.

Cap. II, Secțiunea I: „Subiectul și transcendența” (pp. 39–46).

„Transcendența la care raportăm conceptele noastre e *durata pură* în care e pierdut subiectul cât timp evocarea nu intervine spre a asimila și spre a face posibilă discriminația. De ea nu avem conștiință ci sub-conștiință. Pe ea nu putem s-o gândim, nici s-o imaginăm, căci a gândi și a imagina înseamnă a-și aminti, or de ea nu ne amintim pentru că tocmai ea e ceea ce amintirea înlătură” (pp. 41, 42).

Eugeniu Sperantia, *Système de métaphysique implicite dans les postulats de toute connaissance possible*, Sibiu, „Cartea Românească din Cluj”, 1943.

După analiza problematicei generale („Analyse de la problématique générale”), ajunge și la următoarea concluzie: „Il existe quelque chose, indépendamment de notre sujet pensant. La référence au transcendant est obligatoire et inhérente à la pensée.” (p. 122), pe care o dezvoltă în capitolul al treilea a cărții a III-a (Livre troisième, Chap. III): „Dieu” (pp. 179–189).

Petre Andrei, *Filosofia valorii*, lucrare concepută între anii 1913–1918, redactată în 1918, când a fost prezentată ca teză de doctorat în sociologie la Facultatea de Filosofie și Litere din Iași (publicată abia în 1945 la București, Fundația Regele Mihai I).

În secțiunea „Idealismul logic neokantian și idealismul transcendent” (p. 80–99) spune: „Kant a recunoscut existența realității obiective; el a pus numai această problemă și a lăsat-o înconjurată de un mister profund. Problema transcendentului chinuiește spiritul contemporan tot așa de mult ca și în trecut” și îi dă dreptate lui v. Hartmann care îl consideră pe Kant „un *dogmatic negativ*, care a susținut că nu putem cunoaște lucrul în sine, fără a dovedi aceasta” (pp. 87, 88).

„S-au făcut numeroase încercări de a se rezolvi această problemă a transcendentului. Astfel avem *încercări logice și practice*. O încercare de natură logică este aceea a lui Husserl. [...] Încercarea lui Husserl de a reduce transcendentul la o idee logică, rezultată printr-o reducere eidetică, care nu reprezintă altceva decât „tendința de a scăpa de acest mister” (p. 88).

„Încercare de natură practicistă am putea considera *pozitivismul și pragmatismul*. De fapt aceste două curente nu neagă transcendentul, îl alungă însă din cunoaștere. Pentru pozitivism realitate este ceea ce cunoaștem pe de o parte, iar pe de alta, cunoștința noastră nu trebuie să se îndrepteze decât asupra datelor empirice. În ceea ce privește pragmatismul, el cere de asemenea o renunțare la speculații asupra transcendentului și o îndreptare a spiritului către acțiune.

„După *immanentism* transcendentul nu există, căci immanentismul neagă tot ceea ce ar fi independent de conștiință. El reduce totul la conștiință, căci ceea ce gândim aparține conștiinței, deci e fenomen de conștiință. În felul acesta transcendentul este *immanent conștiinței*” (p. 89).

Recapitulând deosebirea dintre concepția lui despre valoare și concepția lui Rickert precizează: „pentru noi, valoarea nu e un *imperativ transcendent*, ci e de *natură transcendentă*, căci ea nu e rezultatul unei deducții care depășește experiența, ci e chiar la baza experienței.” (p. 98).

Lucian Blaga, *Eonul dogmatic*, București, Editura „Cartea românească”, [1931].

Cap. „Dogma și transcendentul” (pp. 136–148).

„Prin «transcendent» se înțelege deobicei ceea ce trece nu numai dincolo de experiență ci și de toate posibilitățile de amplificare tehnică a experienței. Transcendentul e prin definiție proiectat dincolo de linia faptelor ce sunt sau pot să devină obiecte ale simțurilor. Experiența simțurilor ca o primă instanță de control a cunoașterii, cum e admisă în știința actuală, are numai legături foarte indirecte cu transcendentul. Ideile despre transcendent sunt dincolo de orice control «direct» al experienței.

În ce privește posibilitățile de cunoaștere, transcendentul a fost conceput în filosofia și în metafizica timpurilor în diferite chipuri. Gânditorii din toate timpurile preocupați de «lucrurile de dincolo» s-au oprit la una din următoarele posibilități de contact cu transcendentul:

1. *Transcendentul e raționalizabil și formulabil.* Exemple de filosofi care concep în acest chip transcendentul ni se îmbie o mulțime în istoria gândirii grecești și în cea europeană. Eleații, Aristotel, Spinoza, Leibniz ne-au dat clădirile cele mai monumentale.

2. *Transcendentul e trăibil, printr-un fel de intuiție intelectuală, și descriptibil cel puțin metaforic, sau negativ formulabil.* Exemple: unicul lui Plotin, absolutul lui Schelling, conștiința lui Bergson, și cam de aceeași natură fenomenele originare la Goethe.

3. *Transcendentul e dialectic raționalizabil și formulabil.* Hegel își construiește transcendentul, un transcendent care poate să fie în aceeași măsură numit și imanent, printr-o împăcare creatoare a intelectului cu concretul, prin construcții antinomice-sintetice.

4. *Transcendentul e neraționalizabil și neformulabil.* Exemple: agnosticismul, criticismul kantian.

5. *Transcendentul e neraționalizabil dar formulabil.* Exemple: dogmatismul philonic, gnostic, creștin” (pp. 136, 137).

Socotește „concepțiile despre posibilitățile de cunoaștere ale transcendentului no. 2 și no. 3 drept variante ibride derivând dintr-o tendință confuză de a îmăica intelectul cu concretul intuitiv”. Consideră că din „atitudini clare și nete” rezultă numai concepțiile 1, 4 și 5 asupra cărora stăruie „puțin”.

Lucian Blaga, *Censura transcendentă. Încercare metafizică*, București, „Cartea Românească”, 1934.

„Cunoașterea individuală, în oricare din formele ei, e în firea ei «transcendent censurată». Definitiv și irevocabil censurată. Censurată din partea Marelui Anonim, care *apără* misterele existențiale de a fi cunoscute întocmai de altcineva decât de sine însuși.

«Censura transcendentă» nu trebuie înțeleasă ca fiind aplicată din partea Marelui Anonim asupra actelor de cunoaștere individuală, dela caz la caz. Marele Anonim nu lucrează în nimic prin acte izolate, adică prin instalări accidentale în temporalitate. Miracolul influenței Marelui Anonim nu e de efort discontinuu, ci de permanentă prezență. «Censura transcendentă» e act atemporal și veșnic prezent al Marelui Anonim; în efectele ei ea e întipărită cunoașterii individuate structural în toate modurile acesteea” (pp. 40, 41).

Bibliogr.

Vasile Băncilă, „Censura transcendentă”, *Gând românesc*, anul II, nr. 11, nov. 1934, pp. 573–587; în vol.: *Lucian Blaga, energie românească*, îngrijirea ed., adnotări, nota asupra ed. și tabelul biobibliografic de Ileana Băncilă, Timișoara, Editura Marineasa, 1995, pp. 43–56.

Alexandru Surdu, „Sur la transcendance dans «La trilogie de la connaissance» de Lucian Blaga”, *Revue Roumaine de Philosophie*, tome XXXV, nos. 3-4, 1991, pp. 173–177.

Ion Tudosescu, *Lucian Blaga, concepția ontologică*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 1999, pp. 23–53 [II: „«Marele Anonim» ca indicare originală a transcendentului”; III: „«Cenzura transcendențială» ca limitare a accesului la absolut”; IV: „«Transcendentul care coboară» în immanent”].

Alexandru Surdu, „Problema transcendenței în Trilogia cunoașterii”, *Revista de filosofie*, tomul L, nr. 5-6, 2003, pp. 671–676; în *Vocații filosofice românești*, București, Editura Academiei Române, 1995, pp. 106–111.

Felicia Dumas, „Lucian Blaga et le transcendant qui descend”, *Revue Roumaine de Philosophie*, tome XLI, nos. 3–4, 1997.

Mircea Itu, „Marele anonim și cenzura transcendentă la Blaga. Brahman și maya la Sankara”, *Revista de filosofie*, tomul LII, nr. 3-4, 2005, pp. 435–446.

Angela Botez, „Blaga și Emerson: convergențe în transcendentalism”, *Revista de filosofie*, tomul LII, nr. 3-4, pp. 399–416.

Mihai D. Vasile, „Categorii transcendenței în filosofia lui Lucian Blaga”, în *Categorii și concepte în filosofia științei*, București, Editura Academiei Române, 2011, pp. 395–408.

Viorel Cernica, „Transcendența în fenomenologia husserliană și în metafizica blagiană”, *Studii de istoria filosofiei românești*, vol. X: *Teme ontologice: existență, ființă, realitate*, coord.: Viorel Cernica, Mona Mamulea, Titus Lates, Mihai Popa, București, Editura Academiei Române, 2014, pp. 27–43.

Ionuț Isac, „Contra-mitul «paradisului tragic». Despre tâlcul metafizic al cenzurii transcendentă”, *Studii de istoria filosofiei românești*, vol. XI: *Lucian Blaga, 120 de ani de la naștere*, coord. și îngrijirea ed.: Mihai Popa, Mona Mamulea, Viorel Cernica, Titus Lates, București, Editura Academiei Române, 2015, pp. 109–120.

Alexandru Boboc, „«Transcendentul care coboară». O încercare de descifrare a unei metafore de referință în istoria metafizicii”, *Studii de istorie a filosofiei românești*, vol. XII: *Teorii și categorii ale cunoașterii*, coord. Alexandru Surdu, Mihai Popa, Mona Mamulea, Viorel Cernica, Titus Lates, București, Editura Academiei Române, 2016, pp. 19–28.

Nichifor Crainic, „Sensul teologic al frumosului”, *Gândirea*, anul XII, nr. 7-9, iul.-sept. 1932, pp. 311–318. Cuprins în vol. *Nostalgia paradisului*, ed. I (1940), ed. a 2-a (1942); Nichifor Crainic, *Nostalgia paradisului*, ed. cu un studiu introductiv de Dumitru Stăniloae, postfață și note de Magda Ursache și Petre Ursache, fișă bibliografică de Alexandru Cojan, Iași, Editura Moldova, 1994, pp. 101–112.

Punându-și întrebarea „Care este pentru noi frumusețea inteligibilă prin excelență?” precizează (în paranteză): „Prin frumusețe *inteligibilă* trebuie să înțelegem frumusețea *transcendentă*”. p. 103, ed. 1994.

La întrebarea „De ce se unesc toate în puterea frumosului transcendent?” răspunde: „Pentru că el este cauza creatoare și cauza finală a tuturor lucrurilor” p. 106

Isidor Todoran, *Problema cauzalității în argumentul cosmologic*, Cluj, Tipografia „Lyceum”, 1935.

„Elementul de transcendență, cuprins într-un raționament cauzal, nu e un indiciu pentru nevalabilitatea acestuia” (p. 175).

„Primul motor este esențial deosebit de orice existență schimbătoare, materie sau spirit, adică este *esențial deosebit* de lume. Fiind esențial deosebită de lume, prima cauză este *transcendentă*.” (p. 198).

Ion Petrovici, *Viața și opera lui Kant (Douăsprezece lecții universitare)*, București, Editura Casei Școalelor, 1936.

Printre altele lămurește și distincția kantiană între transcendent și transcendental, „doi termeni întrebuițați frequent, și deseori confunțați” (pp. 73, 74).

Ion Petrovici, „Transcendentul și cunoașterea omenească”, *Revista de filosofie*, vol. XXI, nr. 4, oct.-dec. 1936, pp. 325–340 [Conferință ținută la Sorbona, în ziua de 25 martie 1936]. În vol.: (1) Ion Petrovici, *Misiunea filosofului*, ed. critică îngrijită de Adrian Michiduță și Vasile Gogea, text stabilit, st. introductiv, note și comentarii de Adrian Michiduță, Cluj-Napoca, Editura Grinta, 2004, pp. 159–171; (2) Ion Petrovici, *Opere filosofice*, ed. îngrijită de: Gh. Vlăduțescu, Alexandru Boboc, Florin Frunză, Sabin Totu, București, Editura Academiei Române, 2006, pp. 300–312.

„Cunoașterea umană, cu structura sa proprie, nu este poate ea însăși decât *una din versiunile fără număr ale adevărului etern* – versiuni plasate probabil la niveluri diferite, dar totuși echivalabile, în ceiace privește trăsăturile lor esențiale și sensul lor general” (p. 338, *Revista de filosofie*).

„Kant era în eroare când izola complet lumea cunoștinței noastre, de existența în sine, negându-le orice paralelism și atribuind formelor inteligenței un fel de complicitate cu iluziile sensoriale.

Dar avea, cred, dreptate când conferea cunoașterii noastre – deci și scheletului său inteligibil – un caracter *uman*. Căci încă o dată, nu găsesc nimic neverosimil în supoziția că chiar principiile gândirii noastre, cel puțin în ceea ce privește forma, să fi luat cuta limitelor noastre, o modalitate specială care este a noastră, bineînțeles fără a ne încercui într-un vis, fără a tăia punțile către lumea adevărată, și fără a pierde elanul care ne împinge către absolut. (pp. 339, 340, *Revista de filosofie*)

[Obs. Am citat din *Revista de filosofie* deoarece în variantele antologate în volumele textului apare trunchiat (din greșală, este sărit un rând!).]

Bibliogr.

Alexandru Surdu, „Substanța transcendentă la Ioan Petrovici” (1992), în *Vocații filosofice românești*, București, Editura Academiei Române, 1995, pp. 45–49.

Mircea Florian, *Metafizica și problematica ei*, București, Societatea Română de Filosofie, 1932.

„Pentru metafizică fundamentul explicativ al lumii sensibile e transcendent, stă «dincolo» și e o unitate misterioasă” (p. 12)

Mircea Florian, *Reconstrucție filosofică*, București, Casa Școalelor, 1943. Cuprinde două articole, publicate inițial în revista *Convorbiri literare*: „Obsesia transcendentului” (anul LXVIII, nr. 1-2, ian.-febr., 1935, pp. 38–49), pp. 311–325 și „Epilog la obsesia transcendentului” (nr. 3-5, mar.-mai, 1935, pp. 176–183), pp. 327–336.

„O primă deosebire, ades nesocotită și de aceea izvor de nenumărate confuzii e aceea a transcendentului în teoria cunoașterii (epistemologie) și în metafizică. Căci e vădită deosebirea: 1. între a transcende sfera conștiinței sau a eului cu toate conținuturile lui *imane*nte (percepții, reprezentări, idei, etc.), pentru a explora vastul domeniu «din afară de conștiință» (lumea corporală și sufletele *celorlalți*) și 2. a transcende realitatea «sensibilă» (în mod propriu se înțelege nu numai materia dar și sufletul dat percepției interne) (pp. 312, 313).

Făcând incursiuni în istoria conceptului, constată că „în istoria gândirii nu s-a constituit nicio doctrină consecventă a transcendenței, deci niciuna care să imanentizeze radical metafizicul, ci au prins numai forme hibride, care joacă aci pe imanent, aci pe transcendent, după trebuințele argumentării și explicației” (pp. 322, 323).

În „Epilog la obsesia transcendentului”, va nota: „Paginile studiului precedent au luat în considerație structura corelației transcendent–imanent, cercând a desvălui articulațiile, uneori ascunse, ale acestei structuri. Potrivit metodei noastre istoriografice, rămâne a examina din ce cauze și sub presiunea căror ipoteze oculle s-a impus, ca o străveche obsesie, conceptul de transcendent” (p. 327).

Mircea Florian, *Cunoaștere și existență*, București, Societatea Română de Filosofie, 1939. Reed.: Mircea Florian, *Cunoaștere și existență*, îngrijire ed. și postf. Nicolae Gogoneață, București, Editura Garamond, 2006.

Conține un subcapitol cu titlul: „Echivocul transcendenței și descripția neutrală a percepției” (pp. 39–48), în care spune a un moment dat:

„Cred nimerită o precizare asupra termenilor corelativi de imanentă și transcendentă, care oferă vremii noastre o temă de vie dar nu totdeauna roditoare dezbateri” și deosebește două sensuri de căpetenie ale corelației: sensul cosmologic sau metafizic și sensul epistemologic. pp. 42sq

„Funcția transcendentă a gândirii e o convingere temeinică a raționalismului” (p. 183).

Mircea Florian, *Metafizică și artă*, București, Casa Școalelor, 1945. Reed.: Mircea Florian, *Metafizică și artă*, ed. îngrijită și postf. de Ilie Pârvu și Ion Ianoși, Cluj, Editura Echinox, 1992.

Cuprinde două studii definitive în anul 1942: „Destinul metafizicii” și „Filosofie și artă”. În paragraful 5 al primului studiu se ocupă și de „cele două sensuri ale transcendentului”: „Transcendentul metafizic e ceea ce se află

dincolo de lumea noastră; celălalt transcendent, numit epistemologic sau de teoria cunoștinței, e ceea ce se află dincolo de conștiința mea” (p. 21).

În paragraful 11 al aceluiași studiu se referă la „problema cardinală a metafizicii contemporane: poate fi transcendentul obiect de experiență?” (pp. 44 sq).

Mircea Florian, *Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. I, ed. îngrijită, st. introductiv și note de Nicolae Gogoneață și Ioan C. Ivanciu, București, Editura Eminescu, 1983; vol. I, text integral, ed. îngrijită, postf., și note de Nicolae Gogoneață, cu un cuvânt preliminar de Anca Florian Neagu, București, Editura Fundației PRO, 2003.

Secțiunea 20: „Imanent–transcendent”, pp. 284–293; ed. din 2003, pp. 282–292.

„Transcendența este un termen de relație care se cere raportat la contrarul său, la imanență. Cum imanentul este termenul dominant, există atâtea transcendențe câte feluri de imanențe” (p. 284)

Va consemna și va examina în continuare „numai două transcendențe care au avut și au încă o semnificație în discuțiile filosofice”. Va numi transcendența de tip tradițional o transcendență macroscopică, iar transcendența de tip modern o transcendență microscopică: „Prima are un colorit metafizic, cosmologic; a doua are un colorit epistemologic. Se înțelege că ele interferează. Transcendența epistemologică, microscopică se completează cu transcendența macroscopică, dar imanența microscopică exclude imanența macroscopică. Dacă imanent este ceea ce se află *în ceva*, iar transcendent ceea ce se află dincolo de acel ceva, transcendența macroscopic-metafizică opune, pe linia tradițională, «lumea de aci», lumea dată simțurilor, experienței, domeniul imanentului, și «lumea de dincolo», lumea transcendentului, sau «lumea de jos» și «lumea de sus», «pământul» și «cerul», realitatea inferioară, materială, sensibilă, și realitatea «superioară», pur spirituală, «divină»” (p. 284).

Continuă capitolul cu un examen critic al dualismului imanent-transcendent (pp. 290–293), și încheie spunând: „Putem lumina acum tâlcul adânc al imanentului și transcendentului, cuvinte cu care s-ar părea că am jonglat, ca și cum ar fi abstracții docile. Secretul raportului recesiv special dintre imanență și transcendență este însuși raportul recesiv generic dintre toți termenii ce se constituie în dualisme. Termenul recesiv este în toate dualismele factorul transcendent, iar termenul dominant factorul imanent. Imanență-transcendență exprimă într-o formulă concretă disimetria ontologică, antiteza dintre factorul dominant și factorul recesiv. Transcendența clasică *verticală*, care se opune abisal imanenței, este înlocuită cu o transcendență *orizontală*, de colaborare recesivă (p. 293).

Bibliogr.

Adrian Michiduță, „Problema transcendenței la Mircea Florian”, *Revista de filosofie*, tomul LV, nr. 3-4, 2008, pp. 277–286.

Ilie Pinteș, „Problema termenilor transcendențiali în gândirea lui Mircea Florian”, *Studii de teoria categoriilor*, vol. IV, coord.: Alexandru Surdu, Sergiu Bălan, Mihai Popa, București, Editura Academiei Române, 2012, pp. 193–207.

Nae Ionescu, *Curs de metafizică*, 1936-1937. Vezi: Nae Ionescu, *Tratat de metafizică*, curs inedit, stenografiat și transcris de Dumitru Neacșu, București, Editura Roza Vânturilor, 1999. [Cap. XIX: „Raportul omului cu transcendența”, pp. 187–196].

„Condiția umană, pe care noi nu o putem depăși niciodată în chip definitiv, condiția aceasta umană impune caracterul acesta de discontinuitate în legătura noastră cu transcendența. Nu poți să trăiești continuu – ca să zic așa – în stare de extaz. Poți să trăiești continuu într-o stare de grație, în anumite condiții, dar nu poți să trăiești continuu în stare de extaz. [...] Starea de grație, care poate să fie permanentă, nu este o legătură cu transcendența, ci este oarecum haloul acela, aura pe care o au sfinții în jurul capului. Atunci când încetează starea de extaz, rămân aurele acestea, prin care se prelungește în viața noastră de aici. Asta constituie starea de grație, care poate să fie continuă până la o nouă stare extatică și care oferă iarăși posibilitatea transfigurării.”

„Discontinuitatea aceasta în legăturile noastre cu transcendența presupune două momente caracteristice în viața noastră; presupune, întâi, o urcare înspre transcendență, o luare de contact din ce în ce mai înaintată; și presupune, apoi, o cădere din acest contact, din starea de plinătate a ființei tale, care trece la o sărăcire interioară și această secătuire a ființei umane se poate numi într-un fel *plictiseală*” (pp. 191–1939).

I. Brucăr, *Despre neant*, București, Societatea Română de Filosofie, 1938. Reed.: I Brucăr, *Despre neant*, ed. critică, st. introductiv și bibliografie de Adrian Michiduță, Craiova, Aius Printed, 2010.

Îată, aproape de final, un rezumat al demersului său:

„Din cele expuse până aci, s-a putut vedea însă, că neantul poate să fie considerat fie ca non-eu fenomenal sau transcendențial, cum am precizat în capitolul consacrat descrierii psihologice a neantului, fie ca haos fenomenal sau transcendențial, cum am arătat în cap. care a tratat despre logica și epistemologia neantului. Sub atari perspective era limpede că dacă am fi gândit lucrurile și sub aspectul lor ontologic, am fi putut vorbi despre valoarea ontologică a descoperirilor făcute, adică am fi văzut că non-eul fenomenal sau transcendențial sunt totuna cu neantul fenomenal sau transcendențial, așa cum și haosul fenomenal sau transcendențial sunt totuna cu neantul fenomenal sau transcendențial. Ceiace am stabilit până la un punct, atunci când am vorbit de «un-ce» fenomenal și transcendențial opus unor «non-ce» fenomenal și transcendențial și când am arătat valoarea relativă a neantului găsit. Ținta noastră este însă de a afla esența unui neant transcendent, dat înaintea oricărei experiențe sau mai curând în afară de orice experiență, întrucât ideea de neant ne apare ca o existență pură, absolută” (pp. 138, 139)

Petru P. Ionescu, „Transcendența moralei”, *Raze de lumină*, anul X, nr. 1-4, ian.-dec., 1938, pp. 144–162. În vol.: Petru P. Ionescu, *Metafizica ortodoxiei*, ed. critică, text stabili, st. introductiv, note și comentarii de Adrian Michiduță, postf. și

bibliografie de Florian Roatiș, Craiova, Aius Printed (Biblioteca de filosofie românească), 2008, pp. 364–380.

„Religia creștină înseamnă conștiința dependenței creaturii de Creator și a mântuirii prin Christ. Morala creștină înseamnă transcendență a planului divin până la creatură, libertate în actul de participare și de tehnică a mântuirii” (p. 379, ed. din 2008).

Petru P. Ionescu, *Ontologia umană și cunoașterea*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II” (Operele premiate ale scriitorilor tineri români), 1939.

„Setea de metafizică – pentru a ne opri asupra acestei expresiuni – nu are nicio origină în practic și în acțiune. Dar ea nu este nici aspect al transcendenței demonice în noi. Sensul ei trebuie căutat mult mai departe, tocmai în ontologia umană. *Cunoașterea este o transcendență ontologică*” (p. 88).

„*Spiritul omenesc e un depozitar de transcendențe*” (p. 98).

Grigore Popa, „Imanență și transcendență”, în *Pagini literare* (Turda), anul VI, nr. 1-2, 1940, pp. 1-13. [Din: *Existență și adevăr la Søren Kierkegaard*].

Reed.: cu o prefață de Achim Mișu, Cluj, Editura Dacia (Colecția Athenaeum), 1998.

„[...] credința, atunci când devine o putere înobilatoare a interiorității, este o necurmată bătaie a spiritului. Din punct de vedere uman, activitatea înălțătoare a imanenței legitimează inițiativa transcendenței. Fără colaborarea consimțită, liberă, și voluntară a imanentului, transcendentul ar muri de singurătatea eternității sale. Chemările lui ar rămâne sterile, iar inițiativele lui generoase s-ar stingea fără ecouri (p. 260, ed. din 1998).

Constantin Noica, *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (1936).

Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.

Constantin Noica, *Trei introduceri la devenirea întru ființă*, București, Editura Univers, 1984.

„Totul se petrece între transcendental și transcendent (acesta înțeles ca «ființă», doar). Dacă s-a întâmplat ceva în istoria filosofiei, dacă ea nu stă pe loc, nu se învârtește vicios în cerc sau nu se reduce la câteva «tipuri», atunci este procesul acesta – sortit să ducă la filosofia transcendentală (Kant) – proces prin care spiritul a luat cunoștință de sine (Socrate), s-a însingurat în ființă, uneori s-a împotrivit ei, spre a nu se mai putea afirma astăzi fără ea. Astăzi se pune o problemă filosofică nouă – reflectată perfect în istorie – *găsirea unității transcendentalului cu transcendentul*” (p. 63).

Mai departe, comentează această problemă a filosofiei moderne – *coincidența transcendentalului cu transcendentul* – referindu-se la propria sa filosofie:

„Nu e decât firesc să fie așa, de vreme ce transcendentalul e o modalitate a spiritului, iar filosofia spiritului e una transcendentală. Ivit în sânul filosofiei odată cu suspendarea metafizicii, transcendentalul exprimă nevoia de a arăta ce e dincoace de real, după ce se explorase inutil în planul de dincolo, al transcendentului. Problema care se pune cu primul numai e: ce este? ci: cum e cu puțință ceea ce este? Dar dacă această punere în posibilitate a realului nu regăsește într-un fel ceea ce este în el însuși realul, dacă transcendentalul nu coincide cu transcendentul, atunci realul pe care-l obține este o simplă *posibilitate materializată*, iar nu realul unic. Modul devenirii întru ființă vrea să arate cum s-ar putea întâlni desfășurarea posibilului transcendental cu realitatea «transcendentului»” (p. 86).

Bibliogr.

Dragoș Giulea, „Constantin Noica. Distincția dintre transcendental și transcendent”, *Idei în dialog*, anul IV, nr. 5, 2007, p. 50.

Andrei-Dragoș Giulea, „Ontologia transcendentală a lui Noica și proiectul unei sinteze între filosofia greacă și cea germană”, *Studii de istoria filosofiei românești*, vol. V: *Centenar Constantin Noica (1909–2009)*, coord.: Alexandru Surdu, Viorel Cernica, Titus Lates, ed. îngrijită de Mona Mamulea, București, Editura Academiei Române, 2012, pp. 273–288.

Mircea Flonta, „Kant și interogația transcendentală în opera lui Constantin Noica”, *Analele Universității București. Filosofie*, anul LIX, 2010, pp. 113–125.

Ștefan Lupașcu, *L'expérience microphysique et la pensée humaine* [Experiența microfizică și gândirea umană](1940). Traducere în limba română: Ștefan Lupașcu, *Experiența microfizică și gândirea umană*, trad., st. introductiv și note de Vasile Tonoiu, București, Editura Științifică (Biblioteca de filosofie. Filosofia universală contemporană), 1992.

Cap. III: „Noile mecanici: transcendere ondulatorie și transcendere corpusculară” (pp. 87–155, ed. 1992):

„Transcenderea ondulatorie și transcenderea corpusculară răspund aceluiași exigențe ale spiritului științific și atârnă de același mecanism logic, de logica clasică.

Ele pot fi ambele inductive sau deductive sau, și mai precis spus, deși ambele utilizează deopotrivă inducția și deducția, ele pot da prioritate uneia sau alteia dintre aceste operații.” (p. 109, ed. 1992).

În încheierea capitolului spune că o nouă transcendere se va oferi demersurilor noii științe născută din microfizică: o transcendere pe care ar numi-o „transcendență probabilistă”. Se întreabă: „Anulează ea iraționalul, cum crede Bachelard? Reduce ea la o pură aparență, cum cred și speră mulți fizicieni și filosofi, dualitatea contradictorie pe care microfizica n-a încetat, până acum, s-o manifeste deopotrivă pe căile teoriei și experienței?” (p. 155). Acesta va fi obiectul capitolului următor:

Cap. IV, „Complementaritatea contradictorie și transcenderea probabilistă” (pp. 156–173, ed. 1992).

Dumitru Isac, „Transcendența în filosofia kantiană”, *Revista de filosofie*, vol. XXV, nr. 3-4, 1940, pp. 296–347.

Dumitru Isac, *Cunoaștere și transcendență*, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1943; Dumitru Isac, *Cunoaștere și transcendență – Realism critic*, ed. îngrijită și studiu introductiv de Ionuț Isac, cu un cuvânt de însoțire de Vasile Muscă, Cluj-Napoca, Editura Grinta, 2003, pp. 253–349.

Cuprinde pe lângă unele capitole inedite, și altele publicate separat, în formă de articole în revista *Symposion* (Cluj) și în *Revista de filosofie*: „Filosofia, cunoașterea a transcendenței”, „Spiritul critic în cunoașterea transcendenței”, „Dilematica transcenderii”, „Problema «Lucrului în sine»” și „Cunoaștere și Transcendență”.

„Conceptul de Transcendență se impune deci filosofiei în asemenea măsură de imperios încât de elucidarea lui depinde însăși reușita operațiunii speculative. El este proba supremă pentru măsurarea puterilor spiritului omenesc, paradisul visat al intenționalității speculative. Prezența sa atât de presantă și decisivă în câmpul filosofic se justifică suficient prin polivalențele poziției centrale pe care le ocupă, ca realitate printre celelalte moduri de existență și ca noțiune în ansamblul problematicei metafizice. Ca realitate metafizică, Transcendența reprezintă izvorul lumii, suportul permanent și destinul ei final. Toate se nasc din ea, se manifestă datorită ei și se vor întoarce, la capătul timpurilor, în ea. Este ca marea adâncă fără margini față de care lumea în care trăim noi, – și împreună cu noi deopotrivă, – nu este decât mulțimea valurilor de suprafață și a sclipirilor efemere. În funcția ei de concept, Transcendența reprezintă semnul suprem de întrebare, locul marilor Mistere, izvorul ultimelor Sensuri, închise până azi cu strășnicie vederii noastre. Fără acest concept, cunoașterea nu poate spera decât la soluții retezate, decapitate: refuzându-l, efortul cognitiv al insului uman se circumscrie voit și definitiv în sfera parțialului și relativului. Iată de ce gândirea filosofică, în care tendința spre unitate și totalitate este primordială, nu poate viețui fără să aibă hrană zilnică prezența Transcendenței ca problemă crucială” (pp. 19, 20).

„[...] o revizuire a poziției dintre cunoaștere și Transcendență devine de amplă actualitate în vederea mai ales a unei reabordări dintre ele. Este cazul de a se scoate în evidență că în fond Transcendența nu poate fi chiar atât de depărtată de om încât să fie iluzorie sau de neconceput. Va fi fiind adevărat că n-o putem cunoaște direct, că n-o putem prinde în esența și dimensiunile sale reale, că între ea și noi stau funcțiuni sub subiectivante. Dar va trebui să se recunoască deasemenea că ducând prea departe distanța dintre cunoaștere și Transcendență însemnează să efectuăm o falsă perspectivă scoțând omul din cosmos, tăindu-i orice legături cu fenomenele cunoscute și făcând din el o realitate de sine stătătoare față în față cu o inaccesibilă Transcendență. După cum se va vedea noi pledăm dimpotrivă pentru o viziune integrală bazată pe un realism critic în

care omul își reia fireasca sa poziție de parte integrată într-o amplă orânduială care-l depășește în toate sensurile și în care este scris și prescris fără putere de abatere sau sustragere, destinul său. Făcând limpede diferența dintre perspectiva gnoseologică și metafizică în interpretarea datelor experienței, vom opina paradoxal că oricât de departe s-ar găsi insul față de Transcendență din punct de vedere al teoriei cunoștinții, orice cap cu simț metafizic și lucid va recunoaște că omul participă totuși la Transcendență, că este, cu tot cosmosul care-l înconjoară, o expresie a Transcendenței” (pp. 120, 121).

Nicolae Bagdasar, *Teoria cunoștinței: expunere sistematică și critică*, vol. I, București, Imprimeria Națională (Academia Română. Studii și cercetări, LIV), 1941; vol. II, București, Imprimeria Națională (Academia Română. Studii și cercetări, LVII), 1942; [ed. a 2-a]: București, Casa Școalelor, 1944; reed.: București, Univers Enciclopedic, 1995.

Este prezentat criticismul kantian și problema transcendenței la Husserl și Rickert.

La problema transcendenței și imanenței la Rickert s-a referit și în teza lui de doctorat. *Der Begriff des Theoretischen Wertes bei Rickert. Darstellung und Kritik*, (Berlin, Emil Eberling, 1927), lucrare de curând tradusă în limba română: Nicolae Bagdasar, *Conceptul de valoare teoretică la Rickert*, trad., note și comentarii, anexe și postfață de Alexandru Boboc, București Paideia, 2017 (vezi pp. 19–34).

Mircea Vulcănescu, „Dimensiunea românească a existenței”, în *Izvoare de filosofie: culegere de studii și texte*, vol. II (1943), îngrijită de Const. Floru, Const. Noica și Mircea Vulcănescu, București, „Bucovina” I.E. Torouțiu, 1944, pp. 53–97.

„Trecând la rădăcinile ființei, metafizica românească ne-a dezvăluit în Dumnezeu o ființă concretă, paradoxală, singuratică, dar peste tot fiitoare, un ins, mai presus de fire, dar a tot făcător în fire, prototip al bărbăției, individualizat în trei fețe lucrătoare, față de care restul existenței nu face decât să-i resfrângă lucrarea” (p. 73).

Virgil Stancovici, *Idealism transcendent și idealism critic*, cu un cuvânt înainte de Camil Petrescu, București (Caiete de filosofie), 1944.

Mircea Eliade, *Das Heilige und das Profane* (1957), *Le sacré et le profane* (1965); Trad. în limba română: Mircea Eliade, *Sacral și profanul*, traduceri din limba franceză de Rodica Chira, București, Humanitas, 1992; trad. de Brîndușa Prelipceanu, București, Humanitas, 1995; ed. a 2-a, 2000, ed. a 3-a, 2005.

Cap. III: „Sacralitatea Naturii și religia cosmică”, secțiunea: „Sacralul ceresc și zeii uranieni”:

„O experiență religioasă se poate naște din simpla contemplare a boltei cerești. Cerul se vedește infinit, transcendent, fiind prin excelență un *ganz andere* față de nimicul reprezentat de om și mediul său. Transcendența se dezvăluie prin simpla conștientizare a înălțimii finite. «Preaînaltul» devine dintr-o dată un atribut

al divinității. Regiunile superioare, unde omul nu poate ajunge, zonele siderale dobândesc prestigiul transcendentului, al realității absolute, al veșniciei. Acolo locuiesc zeii și tot acolo se înalță, după unele religii, sufletele morților. «Preaînaltul» este o dimensiune inaccesibilă omului ca atare, aparținând de drept puterilor și Ființelor supraomenești. Cel ce se ridică urcând treptele unui sanctuar ori scara rituală care duce la Cer încetează să mai fie om: într-un fel sau altul, el ia parte la o condiție supranaturală.

Operația nu este logică și rațională. Categoria transcendentă a «înălțimii», a suprapământescului, a infinitului se înfățișează omului ca tot, atât minții, cât și sufletului său. Este o conștientizare totală pentru om, care descoperă, privind Cerul, nemărginirea divină și totodată propriul său statut în Cosmos. *Prin propriul său mod de a fi, Cerul, dezvăluie transcendența, puterea, veșnicia. El există în chip absolut, pentru că este înalt, infinit, veșnic, puternic*”.

Bibliogr.

Wilhelm Dancă, *Transcendența sacralului la Mircea Eliade. Sacralul și metoda*”, *Cronica* (Iași), nr. 23-24, dec. 1996; nr. 1-2, ian. 1997.

Vasile Băncilă, [*Metafizica*], în *Opere*, vol VII: *Sistem de filosofie. 2. Metafizica*, ed. îngrijită de Dora Mezdrea, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2009, p. 28, 29:

„Finalismul presupune transcendența”, scrie filosoful într-o însemnare din octombrie 1953:

„Da, pentru că finalismul înseamnă ordine (și încă, ce ordine: complexă, maiestuoasă, adâncă). Dar această ordine nu putea să și-o dea universul singur. E ceva prea superior, pentru a și-o fi dat el. Trebuie să a primit-o din afară: deci, transcendentalism.”

Și aduce câteva argumente mai riguroase:

„1) universul nu putea să înceapă *de la sine* să se organizeze și să-și dea un scop, dacă nu avea această *virtualitate*. Dar virtualitatea de unde o avea? Înseamnă că i-a fost dată o dată cu creațiunea. Căci dacă nu i-a fost dată, nu putea să-o capete. Ar fi rămas întotdeauna *haos*, până-n ziua de astăzi. Foarte bine simbolizează această idee *Geneza*, când zice că era haos și Duhul lui Dumnezeu umbla peste ape. Până când Duhul lui Dumnezeu n-a venit și n-a însuflețit oarecum haosul, el n-a început să se organizeze. Deci, Dumnezeu a făcut universul oarecum cum l-a făcut pe om: întâi a făcut haosul, adică universul material, și apoi i-a dat din Duhul lui. Așa că, într-un fel, și universul e Fiul lui Dumnezeu – dar numai într-un fel. (Materia e înaintea omului? Și Dumnezeu a venit și a organizat-o sau i-a dat virtualitatea organizării. Fiindcă i-a dat mai întâi un scop și apoi universul a început să se organizeze în vederea lui.)

2) universul nu poate să-și dea singur scopul. S-ar obiecta: da omul cum și-l dă? Răspuns: a) omul are suflet și, chiar strict științific vorbind, există posibilitatea ca acest suflet să-i fie dat din afară: e partea metafizică din om. *Nici un om nu și-a dat singur sufletul*. Ci l-a primit – și l-a primit o dată cu putința de a se organiza, de a avea un scop; b) dar, să zicem că omul își dă singur scopul. Dar omul are un cap, un centru conștient, care conduce întreaga lui ființă. Dar unde

este acest centru în univers? Nu e nicăieri? Ar putea fi cel mult omul, dar omul nu poate să conducă universul și să-i dea un scop. Este peste puterile lui. El de-abia își poate da lui un scop – dar să mai dea și universului! Universul nu-și poate da un scop, fiindcă el nu e o ființă, ca omul, el cel mult a devenit o ființă, un organism, prin «sufletul», scopul organizat, pe cari i l-a dat Dumnezeu. Deci. finalismul implică transcendentalismul” (pp. 28, 29).

Constantin Micu-Stavilă, *Descoperirea vieții personale*, [notă asupra ediției Ștefan Delureanu, pref. („Un filosof al ireductibilului”) de Bogdan Tătaru-Cazaban], București, Paideia, 2006. [Operă definitivată, în limba română, în anii ‘60].

Cap. I din partea a doua: „Analitica existențială a vieții personale (Individualitate și transcendere)”:

„Transcenderea ca act de viață și de mișcare, generator de diferențe vii și originale, de situații unice și nerepetabile, care pot subzista fiecare în poziția ce le e proprie și întreține o viață de relație fără a trebui să se nege unele pe altele sau să impiezeze unele asupra altora, este marele concept necunoscut al cugetării filosofice, care singur poate să fie în acord cu experiența unei lumi totodată variate și solidare, în care diferențele individuale nu exclud posibilitatea armoniei universale și armonia universală nu presupune obligația nivelării și uniformizării colective” (pp. 108, 109).

Cap. II din partea a cincea (capitolul final): „Destinul transcendent al vieții personale (individualitatea, moartea și nemurirea)”.

Camil Petrescu, *Doctrina substanței*, ed. îngrijită, note și indice de nume de Florica Ichim și Vasile Dem. Zamfirescu, st. introductiv de Vasile Dem Zamfirescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988. [2 vol.].

„Cunoașterea substanțială este întoarcerea asupra istoriei și e cu atât mai substanțială cu cât, pornind de la periferie (fizică, etc.), se apropie de viață, crește apoi în colectivitate și se întoarce asupra ei însăși în ontologie și teoria substanței. Cu alte cuvinte, cunoașterea obiectivă e momentul substanței însăși devenită și mai substanțială când se întoarce asupra ei însăși, într-o acțiune pe care am numit-o transcendentă, dar, spre deosebire de transcendentul idealismului, care e un ignorat naturalism, transcendentul substanțial străbate momentul istoric” (p. 131).

Alexandru Bogza, *Realismul critic*, ed. îngrijită de Al. Tănase și Al. Boboc, cuvânt înainte de Constantin Noica, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

Alexandru Bogza, *Logica realismului critic*, îngrijirea ediției, st. introductiv și note de Sergiu Bălan, cuvânt înainte de Alexandru Surdu, București, Biblioteca Academiei Române, 2005.

„E cunoscută distincția pe care Kant o stabilește între termenii «transcendental» și «transcendent». Să mai reamintim că azi, termenului «transcendent» i se acordă și o altă semnificație decât cea kantiană, anume o semnificație ontologică, identică cu aceea pe care filosofia scolastică [o acordă] termenului «transcendental».

În Logica Realismului critic, deși ambii termeni au o valoare ontologică, totuși între transcendental și transcendent se stabilește o distincție: primul este un concept al calității – el indică esența, felul de a fi al Existenței –, iar celălalt indică o relație. Este transcendentală o parte din existență, care în privința esenței sale diferă de restul Existenței; este transcendentă situația topo-ontologică și relația acestei părți față de restul Existenței” (p. 132).

Autorul vine cu o precizare: „Realismul critic nu se mărginește să afirme «realitatea transcendentală» ci, mai mult, el susține caracterul transcendental al realității” (p. 134).

„[...]spre deosebire de scolastici, în Realismul critic, «transcendentalul» nu este o realitate care cade în afara sensibilității, ci el ține de sensibilitatea noastră, din moment ce recunoaștem că aceasta este afectată nu numai prin acțiunea obiectului asupra simțurilor, – în care caz percepem o opoziție în sânul realului –, ci și prin dispariția acestei acțiuni, – în acest de-al doilea caz percepând într-o oarecare măsură însuși realul în care se produce opoziția, adică realul pur” (p. 138).

Petre Țuța, *Omul – Tratat de antropologie creștină*, ed. integrală și definitivă, îngrijită și prefațată de Cassian Maria Spiridon, Iași, Editura Timpul, 2003)

„Omul istoriei reflectă imperfect și util Transcendența” (p. 282).

„Imanența și transcendența – termeni definatorii pentru Adevăr” (p. 546).

Mihai Șora, *Sarea pământului. Cantată pe două voci despre rostul poetic*, București, Cartea Românească, 1978. Reed. București, Humanitas, 2006.

În a șaptea zi, se vorbește despre *in-tenție* care este «faptă transcendentă». Este fapta prin care „Subiectul se instituie ca gol avid, ca freamăt orientat (ca centru, vrând-nevrând spre el ordonator, al unei rețele infinite de împreunăfăptuiri), într-un cuvânt ca subiect” (pp. 123–125). O referire la lumea „transobiectivă” ca atare, adică la toate acele lucruri care sunt transcendente în raport cu fluxul nostru mental, găsim și în: Michel Sora, *Du Dialogue intérieur*, Paris, Gallimard, 1947. [Trad. Mihai Șora, *Despre dialogul interior*, București, Humanitas, 1995, p. 117]. Discuția este continuată în „punerea la punct” despre „interior” și „exterior”, cu referire la Heidegger (pp. 190–197).

Ștefan Afloroaei, „Transcendent și transcendental în filosofia postkantiană”, *Analele științifice ale Universității Al I. Cuza din Iași. Filosofie. Științe filosofice*, tomul XXVII, nr. 1, 1981, pp. 43–47.

Petre Botezatu, „Idealismul transcendental și cauzalitatea”, în: *Immanuel Kant, 200 de ani de la apariția Criticii Rațiunii Pure: studii*, coord. Alexandru Boboc, Mircea Flonta, Radu Pantazi, Ilie Pârvu, București, Editura Academiei, 1982, pp. 23–37.

Ilie Pârvu, „Raționalitatea științei: immanentă sau transcendentă?”, în *Introducere în epistemologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, pp. 103–124; ed. a 2-a: Iași, Polirom, 1998.

Kant and the transcendental problem. International Symposion, coord. Rodica Croitoru, Bucharest, Faculty of Philosophy, 1991.

Contribuții ale autorilor români: Rodica Croitoru, „A cognitive architectonic view on the transcendental object”; Viorel Colțescu, „L'aparence transcendental”; Nicolae Bellu, „Das transcendental im Schritt der Philosophie”; Alexandru Surdu, „Sur la transcendance dans «La trilogie de la connaissance» de Lucian Blaga”; Mircea Flonta, „Transzendentalphilosophie und moderne kategorielle Analyse”; Adrian-Paul Iliescu, „Transcendentalism and linguistic rules”; Cecilia Tohăneanu-Țurlea, „Kantian Transcendentalism as a strategy for legitimating knowledge”; Mihai D. Vasile, „The transcendental Science”; Iona Bîrzescu, „Le transcendental kantien et la fondation de l'esthétique philosophique”.

Mircea Flonta, „Filosofie transcendentală și analiză categorială”, *Analele Universității București. Filosofie*, anul XL, 1991, pp. 27–30.

Nicolae Bellu, „Trancendentalul în pasul filosofiei de la Kant la Fichte”, *Revista de filosofie*, tomul XXXIX, nr. 5, 1992, pp. 473–479.

Nicolae Râmbu, „Paradoxii ale filosofiei transcendental”, *Analele științifice ale Universității Al I. Cuza din Iași. Filosofie*, serie nouă, tomul XXXVIII, nr. 1-2, 1992, pp. 73–80.

Alexandru Surdu, „Probleme filosofice și științifice ale transcendenței”, *Caiete critice*, vol. V, nr. 12, 1994, pp. 91–94.

Valentin Mureșan, „Transcendentalism și gândire modală”, *Revista de filosofie*, tomul XLIII, nr. 1-2, 1996, pp. 21–35.

Virgil Ciomoș, „Transcendentalism și intersubiectivitate”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series philosophiae*, anul XLII, nr. 2, 1997, pp. 55–64.

Claudiu Băciu, „Subiectul ca temă a filosofiei transcendental”, *Revista de filosofie*, tomul XLIV, nr. 5, 1998, pp. 559–576.

Sandu Frunză, *Iubirea și transcendența*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999.

Valeriu Gherghel, „Despre cele patru căi neoplatonice de a depăși «agnosia» transcendentului”, *Analele științifice ale Universității Al I. Cuza din Iași. Filosofie*, serie nouă, tom XLVII-XLVIII, 2000-2001, pp. 104–110.

Claudiu Băciu, *Conceptul filosofiei transcendental: nucleu tematic și diversitate de perspective*, Oradea, Editura Antaios, 2001.

Ștefan Vianu, „Transcendența Binelui la Plotin și Levinas”, *Secolul 21*, nr. 1-7 (442–448), 2002, pp. 49–61.

Ionel Bușe, „Imaginarul ca transcendental”, *Analele Universității din Craiova. Filozofie, sociologie, istorie*, anul XI, nr. 2, 2003, pp. 3–6.

Alexandru Boboc, „Ideea de transcendență: perspectivă metafizică și perspectivă teologică”, *Revista de filosofie*, LI, nr. 1-2, 2004, pp. 133–139. [Despre: D. Staniloae, L. Blaga, I. Petrovici, M. Florian, D. Isac].

Mircea Flonta, „Filosofia transcendentală și principiile metafizice ale științelor naturii”, în *Kant în lumea lui și în cea de azi*, Iași Polirom, 2005.

Codruța Cuceu, „Problema transcendenței în *Tratatul teologico-politic* al lui Spinoza”, *Analele Institutului de Istorie „G. Bariț” din Cluj-Napoca. Series Humanistica*, tomul II, 2004, pp. 264–282.

Dorin Ștefănescu, *Metafizică și credință*, București, Paideia, 2005. [„Transcendentul ca metaproblematică” la Gabriel Marcel, pp. 172–186; „Experiența transcendentului” la Rudolf Bultman, pp. 279–286].

Gheorghe Dănișor, *Metafizica libertății*, Pitești, Paralela 45, 2006, pp. 215–229 [Cap. VII: „Transcenderea intersubiectivității transcendente”].

Corneliu Mircea, *Divinul*, București, Paideia, 2006 [Cartea a doua, cap. 1: „Transcendență și egomorfoză”, pp. 77–92].

Alexandru Surdu, *Filosofia pentadică* [vol.] I: *Problema transcendenței*, București, Editura Academiei Române, 2007. Reed.: București, Editura Academiei Române/ Editura Herald, 2012.

Vasile Chira, *Problema transcendenței la Cioran*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2007.

Gabriel Chindea, *Paradoxul transcendenței la Aristotel și Plotin*, București, Humanitas, 2008.

Corneliu Boingeanu, *Între imanentă și transcendență*, București, Editura Universitară, 2009.

Mihai D. Vasile, „Doctrina aristotelică despre categoria transcendenței”, *Studii de teoria categoriilor*, vol. I, coord: Alexandru Surdu, Sergiu Bălan, București, Editura Academiei Române, 2009, pp. 225–240.

Marilena Vlad, „Transcendență și cauzalitate. Proclus despre principiul de dincolo de ființă”, *Revista de filosofie*, tomul LVI, nr. 3-4, 2009, pp. 261–278.

Dorin Ștefănescu, *Spiritul de finețe: cincisprezece meditații*, București, Paideia, 2009. [13. „Transcendența ca eclipsă de ființă”, pp. 3001–322].

Bogdan Popoveniuc, *Iluziile rațiunii. Antinomiile matematico-transcendentale și destinul lor în filosofia și știința contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2009.

Marius Cucu, *Transcendența activă*, Iași, Institutul European, 2010.

Iuliana-Gabriela Popa, *Transcendența între plăsmuire și realitate obiectivă*, Pitești, Tiparg, 2010.

Virgil Vasiloiu, *Temporalitate și transcendență în ontologia heideggeriană*, Brăila, 2010.

Dan Farcaș, „Câteva note privind transcendența”, în *Algoritm, normă și destin*, Craiova, 2011, pp. 83–94.

Vasile Tonoiu, „Vizibilitate și transcendență”, în *Vizibilitatea icoanei*, București, Editura Academiei Române, 2011, pp. 121-265.

Marilena Vlad, *Dincolo de ființă. neoplatonismul și aporiile originii inefabile*, București, Zeta Books, 2011. [Partea a doua, cap. 3: „Proclus și principiul de dincolo de ființă ca transcendență și cauzalitate”].

Călin Cristian Pop, *Problema infinitului la Pascal*, Cluj-Napoca, Eikon, 2011. [Partea a doua, cap. III: „Afectivitatea transcendentă”, cap. IV: „Afectivitatea transcendentă”, pp. 233–292].

Alin Negomireanu, „Ființă și transcendență la Gabriel Marcel”, *Revista de filosofie*, tomul LIX, nr. 6, 2012, pp. 811–820.

Tiberiu Brăileanu, „Transcendență și infinit”, *Timpul* (Iași), anul XIII, nr. 5(10), 2013, p. 9.

Daniel Jugrin, *Neoplatonism și creștinism: negație și transcendență*, cuvânt înainte de Nicolae Achimescu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2013.

Viorel Cernica, *Judecată și timp: fenomenologia judicativului*, Iași, Institutul European (Academica. Filosofie. Logică), 2013.

Alin Negomireanu, *Ființă și transcendență la Gabriel Marcel*, Iași, Tipo Moldova, 2014.

Solomon Marcus, „Transcendența ca paradigmă universală”, *Convorbiri literare* (Iași), anul CL, 27 febr. 2014. [Disponibilă on-line].

Vasile Macoviciuc, „«Situații-limită» și «transcendență» la Karl Jaspers”, *Studii de teoria categoriilor*, vol. VIII, coord: Alexandru Surdu, Sergiu Bălan, Mihai Popa, București, Editura Academiei Române, 2016, pp. 65–77.

Mihai D. Vasile, „Construcția transcendenței în filosofia românească”, în *Studii de epistemologie și teorie a valorilor*, vol. II, coord. Marius Augustin Drăghici, Gabriel Nagâț, București, Editura Academiei Române, 2016, pp. 217–226.

Alexandru Surdu, „Despre Dumnezeu și transcendență”, în *La porțile împărăției*, București, Editura Contemporanul, 2016, pp. 139–156.

[Titus Lates]